

Research Article

International Journal of Kurdish Studies

10 (1), pp. 98-117

<http://www.ijoks.com>

Suriyeli Göçmenler Özelinde AB-Türkiye İlişkileri: Geri Kabul Anlaşması ve 18 Mart Mutabakatı

Recep ŞEHİTOĞLU¹

Received: Jan 20, 2024

Reviewed: Jan 26, 2024

Accepted: Feb 1, 2024

Öz

Mart 2011’de başlayan Suriye İç Savaşının ardından milyonlarca Suriyeli, ülkelerini terk etmek zorunda kalmıştır. Savaşın diğer etkileri ve göçün yoğunluğu arttıkça durum bir insani kriz haline gelmiştir. Buna mukabil Suriye’nin komşusu olan Türkiye, Suriyeli göçmenlere yönelik açık kapı politikası uygulamaya başlamış ve 2023 yılı itibariyle Türkiye’de geçici koruma altındaki Suriyelilerin sayısı yaklaşık 3,5 milyona ulaşmıştır. Bu sayı, en çok Suriyeli sayısını ifade ederken diğer ülkelerdeki Suriyelilerle kıyaslanamayacak kadar fazladır. Diğer taraftan Türkiye’ye yönelik göç akını, bir anlamda Avrupa Birliği (AB) sınırlarına göçmenlerin yığılması anlamına gelmiştir. Göçmenlerin AB sınırlarına girmeye çalışması sonucunda AB, Türkiye ile ortak adımlar atmak zorunda kalmıştır. Bu minvalde bu araştırma, Suriyeliler özelinde AB-Türkiye arasındaki ilişkileri analiz etmektedir. Bunun için vaka analizi yöntemi, nitel ve nicel veri toplama yöntemleri kullanılmıştır. Bu çalışmada Türkiye ve AB resmi raporlarından, nicel verilerden ve bunun yanı sıra akademik yayınlardan faydalanılmıştır. Sonuç olarak iki aktör arasında Suriyelilerin AB’ye akışını önlemek adına Geri Kabul Anlaşması ve 18 Mart Mutabakatı imzalanmıştır. Bu metinlerin doğurduğu aktüel ortamda sürecin AB’nin lehine bir sonuç verdiği gözlemlenmiştir. Türkiye üzerinden AB’ye göç akını büyük oranda engellenmiştir. Ancak Türkiye açısından bakıldığında Türkiye, yaklaşık 3,5 milyonluk Suriyeliye ev sahipliği yaparak büyük bir maliyete katlanmak zorunda kalmış ve AB’den beklenen desteği büyük ölçüde alamamıştır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Türkiye, Geri Kabul Anlaşması, 18 Mart Mutabakatı, Göç

Recommended citation:

Şehitoğlu, R. (2024). Suriyeli Göçmenler Özelinde AB-Türkiye İlişkileri: Geri Kabul Anlaşması ve 18 Mart Mutabakatı. *International Journal of Kurdish Studies* 10 (1), 98-117, DOI: <https://doi.org/10.21600/ijoks.1423109>

¹ Corresponding Author, Ph.D., Gaziantep University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Türkiye; e-mail: recepsehitoglu@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6855-4841>

EU-Türkiye Relations with a Special Focus on Syrian Migrants: Readmission Agreement and the 18 March Agreement

Abstract

After the start of the Syrian civil war in March 2011, millions of Syrians were forced to flee their country. As other effects of the war and intensity of migration increased, the situation developed into a humanitarian crisis. In response, Türkiye, as a neighbor of Syria, implemented an open-door policy towards Syrian migrants; and as of 2023, the number of Syrians under temporary protection in Türkiye reached approximately 3.5 million. This number is not only the highest number of Syrians, but also is incomparably higher than the number of Syrians in other countries. However, the migration flow towards Türkiye facilitated an influx of migrants to the borders of the European Union (EU). As a result of this influx, the EU needed to join hands with Türkiye. This research analyses EU-Türkiye relations as regards migrating Syrians. In brief, the two actors signed the Readmission Agreement and the 18 March Memorandum of Understanding to prevent the flow of Syrians to the EU. In the actuality created by these texts, the process observed is considered to have yielded a result in favour of the EU. In other words, the flow of migration to the EU through Türkiye has been largely prevented. However, from the Turkish perspective, Türkiye has had to bear the huge expense of hosting approximately 3.5 million Syrians but by and large has not received the expected support from the EU.

Keywords: European Union, Türkiye, Readmission Agreement, 18 March Agreement, Migration

Giriş

Türkiye-AB ilişkileri (AB'nin öncülü örgütler dâhil) uzun bir geçmişin yanı sıra ekonomik, askeri ve toplumsal pek çok konuyu ihtiva etmektedir. 2011 yılında Suriye İç Savaşının patlak vermesinin ardından göçmen meselesi, iki aktör arasındaki ilişkilerde belirgin bir gündem haline gelmiştir. Zira savaşın ardından milyonlarca Suriyeli ülkesini terk etmiş ve Türkiye'nin yaklaşık 3,5 milyon Suriyeliye ev sahipliği yapması, AB sınırlarını da göçmen akını ile karşı karşıya bırakmıştır. Nitekim göçmenlerin ulaşmak istedikleri nihai hedef olarak AB ülkeleri

görülmektedir. Bu bağlamda AB'nin kontrol edemediği bir göç akını AB tarafında ontolojik güvenlik kaygılarını ortaya çıkarmış ve AB özelinde göçün güvenlikleştirilmesi süreci başlamıştır. Başka bir ifadeyle göç ve göçmenler tehdit olarak etiketlenmiştir. Bunun en açık göstergesi AB'de göçmen karşıtlığı üzerinden aşırı sağ partilerin yükselişi olmuştur.

Bu güvenlik algılaması çerçevesinde AB ve üyesi devletler, sınırlarını göçmenlerden korumak adına tek taraflı tedbirler almıştır. Ancak zaman içerisinde göçmenlerin AB sınırlarını aşmalarını önlemek adına Türkiye ile iş birliği geliştirmenin zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Zira Türkiye'nin Suriyeli göçmenlere yönelik açık kapı politikası uygulaması ve Türkiye'deki Suriyelilerin sayısının yaklaşık 3,5 milyona ulaşması, AB sınırlarına olan göçmen akını tehlikesini yoğun ve sürekli hale getirmiştir. Bu kapsamda AB'ye göçmen akınını önlemek adına AB-Türkiye arasında Geri Kabul Anlaşması (16 Aralık 2013) ve 18 Mart Mutabakatı (2016) imzalanmıştır. Geri Kabul Anlaşmasına dair süreç 2003 yılında başlamış ve Türkiye'nin çekinceleriyle süreç uzamıştır. Ancak Türkiye'deki Suriyelilerin sayısının 2012 ve 2013 yıllarındaki dramatik artışı ve 2012 yılında AB'ye Suriyeliler (ve diğer milletler) tarafından ilk kez sığınmacı statüsü için yapılan başvuruların sayısındaki ciddi artış sonucunda, 16 Aralık 2013 tarihinde AB-Türkiye arasında Geri Kabul Anlaşması imzalanmıştır. Söz konusu artışlarla anlaşmanın imzalandığı tarih arasında böyle bir paralellik bulunmaktadır. Ancak anlaşmaya göre Türkiye'de geçici koruma statüsündeki Suriyelilerin Türkiye'ye iade edilmesi ise 1 Ekim 2017 tarihinden itibaren mümkün olacaktı.

AB açısından yasadışı göçle mücadelede dört yıllık bir gecikme anlamına gelen bu hüküm, 2015'ten itibaren süren görüşmelerin ardından ulaşılan 18 Mart 2016 tarihli mutabakat ile aşılmaya çalışılmıştır. Başka bir ifadeyle Türkiye'den AB'ye geçmeye çalışan Suriyelilerin Türkiye'ye iadesi için yeni bir çözüm üretilmiştir. İki aktör arasında bu şekilde tesis edilen iş birliği neticesinde AB sınırlarına Türkiye üzerinden gerçekleşen düzensiz göç sayısında kayda değer düşüş yaşanırken, Türkiye 6 milyar avroluk yardım almıştır. Ancak Türkiye'nin Türk vatandaşlarına vize serbestisi sağlanması şartı ise yerine getirilmemiştir.

Tüm bunlar ışığında düzensiz göçten etkilenen iki aktörün ilişkilerinde düzensiz göçün/göçmenlerin nasıl etkili olduğu sorusundan hareket edilmektedir. Bu bağlamda çalışmada Suriye'den kaynaklı düzensiz göçün artışının AB ve Türkiye topraklarına yayılmasının etkisiyle

aktörlerin ortak politikalar üreteceği öngörülmektedir. Bu amaçla araştırma giriş ve sonuç bölümleri dışında üç başlık altında kurgulanmıştır. Birinci başlık altında göçün aktörleri olarak sığınmacı, göçmen ve mülteci kavramlarına dair bir açıklama getirilmiştir. Ardından ikinci başlık altında AB ve Türkiye topraklarında artan Suriyeli göçmen sayısı ve aktörlerin ortak politikalarına giden süreçte, Suriyeli göçmenlerin Türkiye'deki artışı ve AB sınırındaki göçmen baskısı aktarılmıştır. Üçüncü başlık altında ise aktörlerin algıladığı göçmen baskısının bir uzantısı olarak Geri Kabul Anlaşması ve 18 Mart Mutabakatı bağlamında AB-Türkiye ilişkilerinin analizi yapılarak tarafların ortak göç politikaları incelenmiştir. Bu amaçla çalışmada Türkiye ve AB resmi raporlar ve nicel verilerin yanı sıra akademik yayınlardan da faydalanılmıştır. Bu sayede Türkiye açısından ve Türkiye-AB ilişkilerinde kayda değer bir yere sahip olan Suriye kaynaklı düzensiz göç meselesinin güncel bir değerlendirmesinin yapılarak literatüre katkı sunulması hedeflenmektedir. Elde edilen bulgular ışığında iki sonuca ulaşılmıştır. İlk olarak Suriye'den kaynaklı düzensiz göçe karşı AB ve Türkiye arasında ortak politikaların yürütüldüğü tespit edilmiştir. İkinci olarak ise ortak politikaların getirilerinin daha çok AB lehine sonuç verdiği ve Türkiye'nin beklediği sonuçları tam olarak alamadığı görülmüştür.

1. Göçün Aktörleri Olarak Sığınmacı, Göçmen ve Mülteci Kavramlarına Dair Açıklama

Sosyal bilimlerde kullanılan kavramlarda genel geçer kabul görmüş yeknesak tanımlar bulunmamaktadır. Başka bir ifadeyle birçok farklı görüşe göre farklı tanımlamalar yapılagelmıştır. Bunların hepsi kabul edilmekle beraber başka bir zaviyeden bakıldığında ise esasen sosyal bilimlere zengin bir literatür de sunmaktadır. Bu kavramsal tanımlama zenginliğini sığınmacı, göçmen ve mülteci kavramlarında da görmek mümkündür. Bu çerçevede araştırmanın daha sağlıklı bir şekilde idrakini sağlamak adına sığınmacı, göçmen ve mülteci kavramlarına dair bazı tanımları aktarmak yararlı olacaktır.

Göçün insanlık tarihi ile başladığı bilinmektedir. Sınırların net bir şekilde çizildiği, vatandaşlığın ve ülkeselliğin ana belirleyiciler olduğu modern ulus devletlerin ortaya çıkmasından evvel de birey veya toplulukların göçü söz konusu olmuştur. Göçler savaş, kıtlık, kuraklık veya bir yurt bulma vb. saiklerle meydana gelmiştir. Örneğin 4.-9. yüzyıllar arasında cereyan ettiği ifade edilen Kavimler Göçü, tarihte çokça vurgulanan bir hadise olarak görülmektedir. Başka bir misal ise

Yunanların M.Ö. 750’de başlayan göç hareketleriyle insanların Karadeniz’den Fransa’ya kadar dağılması hadisesidir. Bu göçün nedenleri arasında nüfus artışı ve yeni fethedilen toprakların iskân edilmesi sayılabilir (Sina, 2017: 17). Bunların dışında Keltlerin Avrupa’ya, Samilerin Mezopotamya’ya, Moğolların Suriye ve Mısır’a göçleri de tarihteki önemli göçlere örnek olarak gösterilebilir (Köse, 2017). Genel anlamda 1648 Vestfalya Barış Antlaşması ile temelleri atılan ve 1789 Fransız İhtilali ile belli bir kemiyete ulaşan modern ulus devletlerle (Balcı, 2018: 61-71) birlikte göç olgusu farklı bir boyut kazanmıştır denilebilir. Nitekim modern devletler egemen oldukları sınırlar içerisinde bir “ulus” inşa etmeyi amaçlamış ve bunun dışında kalanları yabancı olarak kesin bir şekilde tanımlamıştır. Bu bakış açısı nedeniyle bir ülkeye yabancıların toplu göçü, bu ulusun ontolojisini bozabilirdi. Bu bağlamda “kontrol edilemeyen göç” ulus devlet açısından bir güvenlik sorunu olarak algılanmaktadır. Modern devletin Avrupa’da ortaya çıkması nedeniyle Avrupalı ulus devletlerin böyle reaksiyonlar vermesini beklemek zor değildir. Bu kapsamda göçün ve göçmenin de ne olduğu Avrupalılar açısından tanımlanmasına dikkat edilen hususlar olmuştur. Bir konu, güvenlik sorunu olarak görüldüğünde aktörlerin güvenlik algılamalarında “coğrafi yakınlık” oldukça önemli hale gelmektedir (Balcı, 2023: 72). Özellikle bu konu göç olduğunda aktörlerin tehdit algılamalarında coğrafi yakınlık daha belirgin bir değişken haline gelmektedir. Bununla bağlantılı olarak 2011 yılında patlak veren Suriye İç Savaşının ardından başlayan düzensiz göç hareketleri, AB’nin göçmenler özelindeki endişelerini artırmıştır. Süreç içerisinde AB’nin (AB’ye coğrafi yakınlığının etkisiyle) Türkiye’ye atfettiği stratejik algılamada düzensiz göçmenler kayda değer bir parametre haline gelmiştir. Öyle ki Türkiye bu çerçevede coğrafi yerleşkesi, komşu ülkelere nazaran daha gelişmiş olması ve hedef ülkeler nezdinde bir transit ülke konumunda olması hasebiyle uluslararası göç konusunda eşsiz bir destinasyon olma durumundadır. Bu bağlamda uluslararası bir sorun ya da olgu olarak düzensiz göç ve benzer kavramlara dair bir açıklama getirmek önem arz etmektedir.

Uluslararası göç örgütü göç kavramını, bir ulusun sınırını geçmek ya da bir ulus içerisinde yer değiştirmek şeklinde tanımlamıştır (Çiçekli, 2009: 22). Esas itibarıyla Güvenç’in ifadesiyle “mekânsal değişikliğe karşılık gelen göç” (Güvenç, 1996: 21), kişi ile birlikte toplumları da etkileyen bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır (Ekici & Tuncel, 2015: 11). Göçü tetikleyen bir takım sebepler vardır ve bunlar toplumsal ve siyasi sebepler olarak karşımıza çıkmaktadır. Ekonomik nedenlerin de göç hususunda mutlak surette rol oynadığını ifade etmek gerekir.

Nitekim bir “*gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret*” (Türk Dil Kurumu, 2024) şeklinde de ifade edilen göç eyleminin karara bağlanması, ekonomik gerekçeler barındırmaktadır. Göç, ayrıca güvensizlik algısıyla da karar bağlanır. Öyle ki bu algı en üst düzeyde bir faktör olarak değerlendirilebilir. Sirkeci ve Cohen (2015: 10), göçün tek bir olaydan kaynaklanmadığını aksine bir karar süreci olduğunu ve bu sürecin de bir takım çatışma ve imkânlar tarafından biçimlendirildiğini ifade etmiştir.

Göçmen kavramı ise kişisel bir rahatlık veya bir tercih meselesi olarak anlaşılmaktadır. Bu kavram zorlama içermez ve bireyin hür iradesiyle göç etmeye karar verdiği durumları kapsamaktadır (Çiçekli, 2009: 22). Burada da ekonomik nedenler olabilmekle beraber bir istek ve arzu durumu söz konusudur. Diğer taraftan bir başka ülkeye geçiş söz konusu olduğundan ilgili ülkelerin yasal otoritelerinin iznine tabi olma durumu da mevcuttur. Buradan hareketle göç edilen ülkede yaşayan kişiye göçmen (migrant) denir. Deniz’e göre göçmen, bulunduğu bir ülkeye yasadışı bir yolla girmişse ya da yasal yollardan girip kendisine verilen bir süre diliminde bulunduğu ülkeyi terk etmeyip orada kalmaya devam ediyorsa bu durum yasa dışı göç (illegal immigration) olarak ifade edilmektedir (Deniz, 2014: 177).

Mülteci kavramı ise bir zulme uğrama korkusu ya da ölüm korkusuyla ilintilidir. Dolayısıyla bu korkular nedeniyle kişinin vatandaşı olduğu ülke dışında olması ve ülkesine dönmek istemeyen kişi mülteci (refugee) olarak tanımlanır. Nitekim Birleşmiş Milletler (BM) 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesinde de mülteci “*ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen şahıs*” olarak tanımlanmıştır (Barkın, 2014: 334).

Avrupa Komisyonu sığınma ve sığınmacı (asylum seeker) konusunu bir uluslararası koruma şeklinde tanımlamıştır. Bu çerçevede sığınma kavramı için “*özellikle ırkı, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi görüşleri nedeniyle zulme uğrama korkusu nedeniyle vatandaşı olduğu ve/veya ikamet ettiği ülkede koruma talep edemeyen kişilere verilir*” şeklinde tanımlama yapılmıştır (Eurostat, 2023). Yani sığınmacı kendi devleti dışında zulme uğrama

korkusu ile başka bir devletten koruma talep eden kişi ya da kişilerdir. Başka bir ifadeyle “mülteci olduğu iddiasıyla bir başka ülkeye sığınan fakat henüz mülteci olup olmadığı hakkında yetkili merciler tarafından karar verilmemiş kimseler ise sığınmacı (asylum seeker, defector)” olarak tanımlanmaktadır (Deniz, 2014: 178).

2. AB ve Türkiye Topraklarında Artan Suriyeli Göçmen Sayısı ve Aktörlerin Ortak Politikalarına Giden Süreç

AB’nin öncülü olan örgütlerle birlikte düşünüldüğünde Türkiye-AB ilişkilerinin görece uzun bir geçmişi bulunmaktadır. Bu ilişkide ekonomiden insan haklarına oldukça geniş meselelerden oluşan bir yelpaze bulunmaktadır. 2011 yılında Suriye İç Savaşının ardından yerinden edilen Suriyeliler, bu iki aktör arasında yeni ve zorlayıcı bir konu olarak yerini almıştır. Zira Türkiye’nin en uzun sınırını paylaştığı Suriye’de insanların savaştan etkilenmesi sonucu ortaya çıkan insani kriz, en çok Türkiye’yi etkilemiştir. Savaştan kaçan insanlar, Türkiye sınırına akın etmiş ve Türkiye, Suriyeli göçmenlerin en çok akın ettiği ülke olmuştur. Konunun AB ile ilişkisi tam da bu noktada başlamaktadır. Mültecilerin göç rotasındaki hedef ülkelerin çoğunlukla AB üyesi ülkeler olması, bu göç ve mülteci krizinin bir güvenlik tehdidi olarak algılanmasına neden olmuştur. AB, 2014 sonrası Navfor-Med Operation Sophia gibi operasyonlar ile göç ve mülteci sorununu önlemeye çalışmıştır. Bu Navfor-Med Operation Sophia, AB’nin göç konusundaki geniş kapsamlı mücadelesinin bir parçasıdır. Öyle ki bu misyon çerçevesinde göçün yalnızca fiziki veçhesi değil aynı zamanda çatışma, yoksulluk, zulüm ve iklim değişikliği gibi temel nedenleri de ele alınmaktadır. Elbette ki misyonun temel amacı yasadışı göç çerçevesinde insan kaçakçılığı faaliyetlerini engellemektir. Bu doğrultuda böylesi faaliyetleri yaptığından şüphelenilen gemilere operasyonlar düzenlenmektedir (Eunavfor Med, 2024). Bu noktada jeopolitik bağlamda Türkiye’nin önemi artmıştır (Karakuş, 2021: 571-572). AB bölgesine hem kara hem de deniz sınırı olan Türkiye üzerinden Türkiye’de bulunan Suriyelilerin AB ülkelerine geçmeye çalışmaları, AB için göçün güvenlikleştirilmesi sürecini başlatmıştır. Suriyeli göçmenler, Türkiye ve AB üçgenindeki gelişmeler, son yılların en kayda değer gündemlerinden birisi haline gelmiştir. Göçü bir güvenlik sorunu olarak gören AB için Türkiye’nin jeostratejik konumu gör ardı edilemez bir gerçeklik haline gelmiştir (A.g.e.).

Burada özellikle Suriyelilerin Türkiye'deki ve AB bölgesindeki hareketlilikleri arasındaki bağıntı ve bu bağıntının getirmiş olduğu ortak politikalara yer vermek anlamlı olacaktır. Göçmenler meselesi AB'nin yabancı olduğu bir konu değildir. Örneğin AB üyesi devletlerdeki göçmen işçiler, Türk kamuoyu tarafından yakından bilinen bir konudur. AB ülkeleri İkinci Dünya Savaşı sonrasında ihtiyaç duyulan iş gücünü karşılamak adına Türkiye dâhil bazı AB dışındaki ülkelere işçi alımı yapmıştır ve bu insanlar kuşaklardır AB ülkelerinde yaşamaktadır. AB ülkeleri bu işçiler gibi ülkelere gelen yabancıların entegrasyon sürecine oldukça önem vermiş ve buna dair politikaları sistemli bir şekilde uygulamışlardır. Elbette bu politikaların uygulanabilmesi için kontrol edilebilirlik oldukça önem arz etmektedir. Başka bir ifadeyle devlet kontrolü olmadan bir göçmen akınına mahal vermemek en önemli noktadır denilebilir. Bu bağlamda AB'nin ve üye devletlerin göçe yaklaşımı, kendi ihtiyaçları doğrultusunda göçün gerçekleşmesi ve entegrasyon sürecindeki kontrolü kaybetmeyecek ölçüde insanın kabul edilmesi şeklinde yürütülmüştür.

2011'den sonra Suriyelilerin göç hareketlerinin artması ve bu insanların AB sınırındaki Türkiye'ye yığılması, AB'nin ve AB üyesi devletlerin kontrollü göç anlayışına aykırı olarak görülmüş ve bir göçmen akınından endişe edilmiştir. Nitekim AB'ye yapılan sığınma başvurularında 2008-2012 yılları arasında görece az ama giderek artan bir eğilim söz konusudur. Örneğin AB'ye ilk kez sığınma başvurusunda bulunanların (first-time asylum applicants) sayısı 2008'de 121,600, 2009'da 164,935, 2010'da 184,915, 2011'de 237,335'tir. Suriye İç Savaşının 2011'de patlak vermesinin ardından 2012 yılından itibaren benzer başvurularda kayda değer artış yaşanmış ve 2015 yılında en yüksek seviye görülmüştür. Sayılarla göstermek gerekirse 2012'de 250,400, 2013'te 338,190, 2014'te 530,560, 2015'te 1.216.860, 2016'da 1.166.815, 2017'de 620,265, 2018'de 564,115, 2019'da 631,285, 2020'de 417,070, 2021'de 537,355 ve 2022'de 881,220 kişi AB'ye ilk kez sığınma başvurusunda bulunmuştur. 2022'de ilk kez sığınmacı statüsü için yapılan başvurularda 217,735 (%24,7) başvuruyla Almanya ilk sırada yer alırken onu 137,510 (%15,6) ile Fransa, 116,135 (%13,2) ile İspanya ve 106,380 (%12,1) ile Avusturya takip etmiştir. Aynı yılda en düşük başvurular ise 45 başvuruyla Macaristan'a, 500 başvuruyla Slovakya'ya ve 545 başvuruyla Letonya'ya yapılmıştır. 2022 yılında her bir AB ülkesine yapılan başvurular artış göstermiştir. Toplamda 2022 yılında AB ülkelerine ilk kez sığınmacı statüsü için yapılan başvuruların sayısı 881,220'ye ulaşmıştır. AB ülkelerine sığınmacı başvurularında artan

bu eğilimde Suriyelilerin yerine bakacak olursak 2013-2022 yılları arasında AB ülkelerine en çok sığınmacı talebinde bulunanlar Suriyeliler olmuştur. 2021 yılında AB'ye ilk kez sığınmacı statüsü için başvuran Suriyeli sayısı 98,900 iken bu sayı 2022'de 131,970'e yükselmiştir (Eurostat, 2023). Yukarıda ifade edilen veriler ışığında 2011'den sonra AB göçmen baskısını giderek artan şekilde hissetmeye başlamıştır. Suriye İç Savaşı ile paralellik arz eden bu süreçte, Türkiye ve AB arasında göçmenlere yönelik çalışmaların 2014 yılında ağırlık kazanması bu göç baskısının tabii sonucu olmuştur.

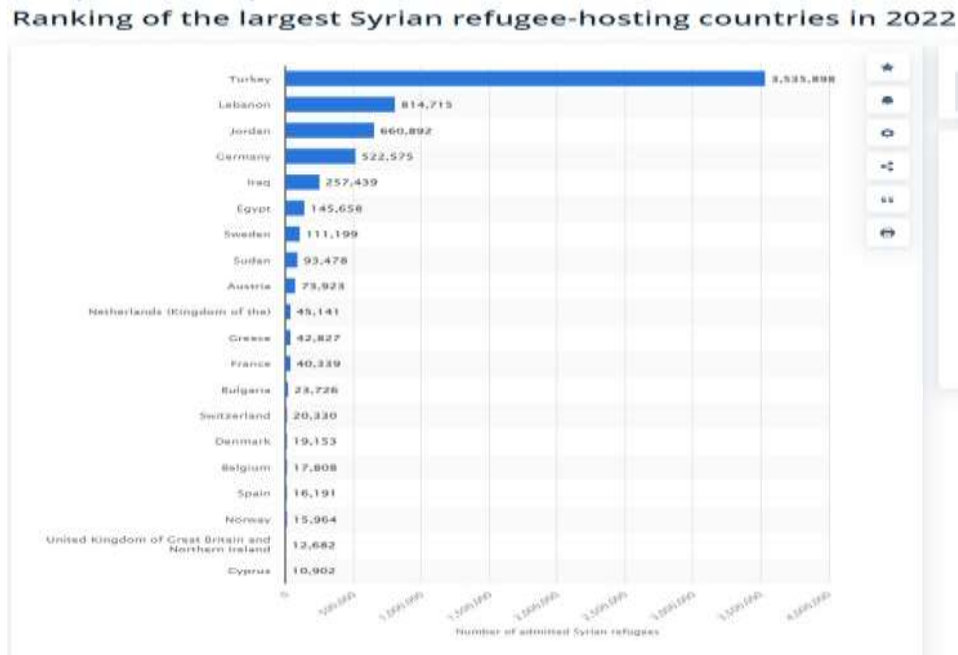
Suriyeli göçmenler konusuna Türkiye açısından bakıldığında, Türkiye yaklaşık 3,5 milyon Suriyeliye ev sahipliği yapmaktadır (Statista, 2023; T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, 2023; Mülteciler Derneği, 2023). Mart 2011 yılında patlak veren Suriye İç Savaşının yol açtığı ve 2012 sonrası artış gösteren insan hakları ihlallerinin ardından Türkiye, Suriye vatandaşlarına yönelik açık kapı politikası izlemiş ve bu insanlara geçici koruma sağlamıştır. 16 Eylül 2020 yılı itibariyle 10 ilde 26 geçici barınma merkezi oluşturulmuş ve buralara 26,971 Suriyeli yerleştirilmiştir. Suriyelilerin ülkelerini terk etmelerinin sebebi olan savaş şartlarında herhangi bir iyileşme olmaması ve giderek artan göçmen sayısı nedeniyle Suriyelilerin Türkiye içerisinde hayatlarını sürdürmeleri desteklenmiştir. Suriyelilerin Türkiye'deki sosyal yaşama uyumu (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, 2024) ve getirdiği mali yük, en önemli gündem maddelerinden olmuştur. Türkiye hükümeti Suriyelilere sağlıktan eğitime ve meslek edindirmeye kadar geniş bir yelpazede destek olmaktadır (A.g.e.).

Türkiye'de Suriyelilerin varlığının 2012 ve 2013 arasında ilk radikal artış yaptığı görülmektedir. Ancak 2013'ten sonra çok daha dramatik şekilde Suriyeli göçmen sayısının Türkiye'de artmış olduğu gözlemlenmektedir. Tablo 1'deki verilerle ifade etmek gerekirse Türkiye'deki geçici koruma altındaki Suriyelilerin sayısının 2012'de 14,237, 2013 yılında 224,655, 2014'te dramatik bir yükselişle 1.519.286, 2015'te 2.503.549, 2016'da 2.834.441, 2017'de 3.426.786, 2018'de 3.623.192, 2019'da 3.576.370, 2020'de 3.641.370, 2021'de 3.737.369, 2022'de 3.535.898 ve 26 Ekim 2023 itibariyle 3.259.853 olduğu kaydedilmiştir.

Tablo 1: Yıllara Göre Türkiye’de Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin Sayısı (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, 2023)

AB’nin Suriye İç Savaşından sonra göç baskısını yakından hissetmesi ve Türkiye’de pek çok ülkenin nüfusundan daha fazla olan Suriyelinin bulunduğu bu şekilde ifade edildikten sonra son olarak dünya üzerinde Suriyelilerin dağılımını gösteren verilere bakmak yerinde olacaktır. Zira AB ve Türkiye özelinde ifade edilenler daha netlik kazanmış olacaktır.

Tablo 2: Suriyeli Mültecilere Ev Sahipli Yapan Ülkeler ve Mültecilerin Sayısı (Statista, 2023)

Tablo 2’deki veriler ışığında yaklaşık 3,5 milyon ile en çok Suriyeli mülteciye ev sahipliği yapan ülke Türkiye’dir. Türkiye’den sonra ikinci sırada yer yalan Lübnan’ın yaklaşık 810 bin ve üçüncü

sırada yer alan Ürdün'ün yaklaşık 660 bin Suriyeliye ev sahipliği yaptığı dikkate alındığında, Türkiye'nin Suriyeli mülteciler krizinde en ciddi yükü taşıdığı görülmektedir. Öyle ki tablodaki diğer ülkelerdeki Suriyeli mülteci sayılarına bakıldığında Türkiye ile kıyaslanamayacak kadar az oldukları görülmektedir. Özellikle AB üyesi devletlere bakıldığında en yüksek sayıda Suriyeli mülteciye sahip olan Almanya'da yaklaşık 522 bin kişi bulunmaktadır. Ardından İsveç, Avusturya, Hollanda, Yunanistan, Fransa, Bulgaristan, Danimarka, Belçika, İspanya, Kıbrıs² şeklinde dramatik şekilde mülteci sayısı düşmektedir.

Tüm bunlar ışığında ortaya çıkan sonuçta, kontrolsüz göç endişesi yaşayan ve bunu engellemeye çalışan bir AB ve dünya üzerinde en çok mülteciye/sığınmacıya ev sahipliği yapan Türkiye bulunmaktadır. Düzensiz göçmenlerin Türkiye'ye akın etmesinin ve bu insanların AB bölgesine geçmesinin engellemesinin yanı sıra, Türkiye'nin bir transit ülke haline gelmesi de Türkiye için olduğu kadar AB için de bir sorun teşkil etmiştir. İki aktörün egemen alanlarındaki Suriyeli göçmen baskısı zamansal olarak paralellik arz etmiştir. Açık ara en çok Suriyeliye ev sahipliği yapan Türkiye'nin Avrupa sınırında bulunması şüphesiz bu sonucu doğurmuştur. Ayrıca AB devletlerine ilk kez sığınmacı statüsü için başvuruların sayısının 2012 sonrasında ciddi sıçrama göstermesi ve Türkiye'deki Suriyelilerin sayısının da 2012 ve 2013 yıllarından sonra dramatik artış göstermesi bir diğer paralelliktir. Ayrıca 2015 yılında AB bölgesine yasadışı şekilde geçme girişimlerinde Türkiye'nin transit olarak kullanılması ile ciddi insan kayıplarının yaşanmasına tanıklık edilmiştir (T.C. Dış İşleri Bakanlığı, 2024). FRONTEX kayıtlarına göre 2015 yılında AB bölgesine 1.822.177 düzensiz göçmen geçişi ve 2014 yılında Yunan adalarına 282 bin göçmen akını olmuştur. AB bölgesine geçmeye çalışan ve Türkiye'de yakalanan göçmenlerin büyük çoğunluğunu Suriyeliler oluşturmuştur. Türkiye'de yakalanan Suriyeli düzensiz göçmen sayısı 2015'te 73.422, 2016'da 69,755, 2017'de 50,217 şeklindedir (Çelik & Şemşit, 2020: 70-71). Bunun en çarpıcı örneği olarak 2 Eylül 2015'te AB'ye yasadışı yollarla geçmeye çalışan 14 kişiyi taşıyan teknenin batması olmuştur. Bu olayın uluslararası kamuoyunda oldukça yankı bulan tarafı ise teknedekilerden biri olan üç yaşındaki Suriyeli Aylan'ın cesedinin Muğla'nın Bodrum ilçesinde sahile vurması olmuştur (Ballı, 2019). Bu bağlamda Türkiye'nin kolay bir transit alanı olarak görülmesinin ve daha fazla göçmen akışının engellenmesi ve AB'nin de göçmen

² Buradaki Kıbrıs, Kıbrıs Adasındaki Güney Kıbrıs Rum Yönetimini ifade etmektedir. AB Kıbrıs'ı bir bütün olarak AB üyesi olarak kabul etmektedir.

baskısından kurtulmak istemesi, Türkiye ve AB'yi ortak politikalar üzerine çalışmaya zorlamıştır. Başka bir ifadeyle AB-Türkiye perspektifinden görülen Suriyeli göçmen baskısı, aktörleri ortak politikalar üretmeye sevk etmiştir. Bu hedefle AB ve Türkiye arasında düzensiz göçle ilgili iki mekanizmadan bahsedilebilir: Geri Kabul Anlaşması ve 18 Mart (2016) Mutabakatı.

3. Geri Kabul Anlaşması ve 18 Mart Mutabakatı Bağlamında AB-Türkiye İlişkilerinin Analizi

AB'nin göçmenlere ilişkin mevzuatında en önemli çerçevenin 1954 tarihli Cenevre Sözleşmesi olduğundan sözleşmede mülteci tanımı, kapsamı ve şartları belirlenmiştir. Ardından bu yöndeki diğer önemli gelişmeler 1997 Dublin Yönetmeliği, 1999 Avrupa Ortak Sığınma Sistemi ve 2014 Geçici Koruma Yönetmeliği gibi hukuki metinler olmuştur. Hukuki süreçlerin yanı sıra AB'nin sığınmacılarla ilgili uygulamalarını koordine edip düzenlemesinde etkin olan iki kuruluşu, 19 Mayıs 2010 tarihinde kurulan Avrupa İltica Destek Ofisi (EASO) ve 3 Ekim 2005 tarihinde hizmete giren Frontex'tir. Ayrıca yukarıda da ifade edildiği üzere Suriyeli (ve diğer düzensiz) göçmenlerin AB bölgesine ulaşmasını önlemek adına Navfor-Med Operation Sophia gibi operasyonlar düzenlenmiştir. AB'nin bu tek yönlü tedbirlerine rağmen Türkiye'deki Suriyelilerin sayısının 2012 ve 2013 yıllarındaki dramatik artışı ve 2012 yılında AB'ye Suriyeliler (ve diğer milletler) tarafından ilk kez sığınmacı statüsü için yapılan başvuruların sayısındaki ciddi artış nedeniyle AB sınırlarındaki düzensiz göç baskısı artmıştır. Ayrıca 2013-2022 yılları arasında AB'ye ilk kez sığınmacı statüsü için en çok başvuru yapanlar Suriyeliler olmuştur. Bununla beraber 2015 yılında AB bölgesine yasadışı şekilde geçme girişimlerinde Türkiye'nin transit olarak kullanılmasıyla ciddi insan kayıplarının yaşanmasına tanıklık edilmiştir. 2015 ve sonrasında Türkiye'den AB bölgesine geçmeye çalışan ve yakalanan göçmenlerin büyük çoğunluğunu Suriyeliler oluşturmuştur. Yaşanan düzensiz göç girişimlerinde göçmenlerin ölümü ise uluslararası kamuoyunun gündemine yerleşmiştir. Bu anlamda AB sınırlarındaki göçmen baskısının artışı ve Türkiye'nin kolay bir transit alan olarak görülmesinin ve daha fazla göçmen akışının engellenmesi bakımlarından AB-Türkiye arasında iş birliği gündeme gelmiştir.

Aktörler arasındaki söz konusu iş birliğinin ilk adımı Geri Kabul Anlaşması olmuştur. AB-Türkiye arasındaki Geri Kabul Anlaşmasının süreci 2003 yılına kadar gitmektedir. Türkiye'nin çekinceleri ile süreç uzamış ve taraflar arasında söz konusu metin, 2005 yılında paraf edilmiştir

ve 16 Aralık 2013'te imzalanmıştır (Karaca, 2020: 159; Çelik & Şemşit, 2020: 71). 16 Aralık 2013 tarihinde imzalanan Geri Kabul Anlaşmasının Türk vatandaşları için yürürlüğe girmesi, 1 Ekim 2014 iken Türkiye'de geçici koruma statüsündeki Suriyelilerin Türkiye'ye iade edilmesi ise 2017 yılında mümkün olacaktı. Başka bir ifadeyle üçüncü ülke vatandaşlarının ve vatansızların Türkiye'ye iadesi, 1 Ekim 2017'de yürürlüğe girecekti. 18 Mart 2016 tarihli mutabakat ile AB açısından gecikme olarak görülen bu tarih, geriye çekilmiştir (Çelik & Şemşit, 2020: 73; Kaya, 2022: 7; Karaca, 2020: 159-160). Yani bu mutabakatla AB'ye giriş yapmaya çalışan düzensiz göçmen olarak Suriyelilerin Türkiye'ye iadesi için yeni bir formül bulunmuştur.

AB ülkelerinde aşırı sağın yükselişe geçmesi ve AB sınırlarını zorlayan düzensiz göçmenler nedeniyle Almanya liderliğinde ve diğer üye devletlerin istekleri doğrultusunda Türkiye üzerinden düzensiz göçün engellenmesi için daha ileri adımlar atılmak istenmiştir. Nitekim dönemin Almanya Başbakanı Angela Merkel, 2015 sonları ve 2016 yılında Türkiye'yi sıklıkla ziyaret etmiştir (Kaya, 2022: 6). Bu minvalde Türkiye-AB arasında 18 Mart Mutabakatı (2016) oluşturulmuştur. Mutabakatın temel amacı Türkiye üzerinden Yunan adalarına geçilmesinin engellenmesidir (Çelik & Şemşit, 2020: 75; Kaya, 2022: 7). Taraflar arasındaki *(Kasım 2015'ten itibaren devam eden görüşmelerin üçüncüsü)* 3. Zirvenin ortak bildirisi olan 18 Mart Mutabakatının maddeleri şu şekildedir:

- 20 Mart 2016 tarihinden itibaren Türkiye'den Yunan adalarına geçen tüm yeni düzensiz göçmenler Türkiye'ye iade edilecektir. Yunan adalarına gelen göçmenlerin iltica başvuruları, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) ile iş birliği içinde iltica prosedürleri direktifi uyarınca Yunan makamları tarafından bireysel olarak işleme alınacaktır. İltica başvurusunda bulunmayan veya söz konusu direktif uyarınca başvurusu asılsız veya kabul edilemez bulunan göçmenler, Türkiye'ye iade edilecektir. Geri dönüş masrafları ise AB tarafından karşılanacaktır.
- Yunan adalarından Türkiye'ye geri gönderilen her Suriyeliye karşılık, Birleşmiş Milletler Kırılganlık Kriterleri (UN Vulnerability Criteria) dikkate alınarak bir Suriyeli de Türkiye'den AB'ye yerleştirilecektir. Bu çerçevede daha önce AB'ye düzensiz yollarla girmemiş veya girmeye çalışmamış göçmenlere öncelik verilecektir.

- Türkiye, Türkiye’den AB’ye yasa dışı göç için yeni deniz veya kara yollarının açılmasını önlemek amacıyla gerekli tedbirleri alacak ve bu konuda AB’nin yanı sıra komşu ülkelerle de iş birliği yapacaktır.
- Türkiye ile AB arasındaki düzensiz geçişler sona erdiğinde veya en azından önemli ölçüde ve sürdürülebilir bir şekilde azaltıldığında, Gönüllü İnsani Kabul Programı (Voluntary Humanitarian Admission Scheme) devreye girecektir. AB’ye üye devletler bu programa gönüllü olarak katkıda bulunacaklardır.
- Tüm kriterlerin karşılanması koşuluyla, Türk vatandaşlarına yönelik vize zorunluluğunun en geç Haziran 2016 sonuna kadar kaldırılması amacıyla, vize serbestleştirme yol haritasının tüm katılımcı Üye Devletler nezdinde yerine getirilmesi hızlandırılacaktır.
- AB, Türkiye ile yakın iş birliği içinde, Türkiye’deki Mülteciler İçin Mali Yardım Programı kapsamında başlangıçta tahsis edilen 3 milyar avronun ödemesini daha da hızlandıracak ve bu yıl bitmeden Türkiye’ye hızlı girdi sağlanmasıyla belirlenen geçici koruma altındaki kişilere yönelik başka projelerin finansmanını sağlayacaktır. Mültecilere yönelik, başta sağlık, eğitim, altyapı, gıda ve diğer yaşam masrafları olmak üzere, yardım programından hızla finanse edilebilecek somut projelerin ilk listesi bir hafta içinde ortaklaşa belirlenecektir. Bu kaynaklar tamamen kullanılmaya başlandığında ve yukarıdaki taahhütlerin yerine getirilmesi koşuluyla AB, tesis için 2018 yılı sonuna kadar 3 milyar avroluk ilave finansmanı harekete geçirecektir.
- AB ve Türkiye, 29 Kasım 2015 tarihli ortak bildiride belirtildiği üzere katılım sürecine yeniden enerji verilmesi yönündeki kararlılıklarını bir kez daha teyit ettiler. 17. faslın 14 Aralık 2015 tarihinde açılmasını memnuniyetle karşıladılar ve bir sonraki adım olarak 33. faslın 2015 yılında açılmasına karar verdiler. Diğer fasılların açılmasına yönelik hazırlık çalışmaları, Üye Devletlerin mevcut kurallara uygun olarak tutumlarına halel getirmeksizin, hızlandırılmış bir şekilde devam edecektir.
- AB ve Üye Devletler, Suriye’deki insani koşulların, özellikle de Türkiye sınırına yakın belirli bölgelerde, yerel halkın ve mültecilerin daha güvenli bölgelerde yaşamasına olanak sağlayacak şekilde iyileştirilmesine yönelik her türlü ortak çabada Türkiye ile birlikte çalışacaktır.
- Tüm bu unsurlar paralel olarak ileriye götürülecek ve aylık olarak ortaklaşa izlenecektir. AB ve Türkiye, 29 Kasım 2015 tarihli ortak bildiri uyarınca gerektiğinde tekrar görüşme kararı almıştır (European Council, 2016).

18 Mart Mutabakatı ile düzensiz göçmen olarak AB bölgesine girmeye çalışan Suriyelilerin Türkiye'ye iadesi taraflarca kabul edilmiştir. Bunun için Türkiye sınır bölgelerinde geçişlerin önlenmesi adına tedbirlerini artırırken Türkiye'nin AB'li muhataplarıyla koordineli çalışması kararlaştırılmıştır. Bunun karşılığında AB, Suriyelilerin geçişinin önlenmesi, iade süreci ve Suriyelilerin çeşitli sektörlerdeki masrafları için Türkiye'ye mali yardım yapmayı kabul etmiştir. Ayrıca Türk vatandaşları için vize muafiyetinin sağlanması ve katılım sürecine dair yeni fasılların açılması planlanmıştır. 18 Mart Mutabakatının teknik anlamdaki en önemli adımı, *birebir formülü* olarak görülmektedir. Yukarıda da ifade edildiği üzere (4 Nisan 2016 itibariyle) Yunan adalarından Türkiye'ye iade edilen her bir Suriyeli düzensiz göçmen karşılığında Türkiye'de geçici koruma altındaki bir Suriyelinin de Türkiye'den AB'ye yerleştirileceği ifade edilmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2024). Bu hususa dair daha önce AB'ye düzensiz yollarla girmemiş veya girmeye çalışmamış göçmenlere öncelik verileceğine dair ifade, AB'ye yönelik düzensiz göçün motivasyonlarını ortadan kaldırmak için belirtilmiştir denilebilir. Birebir formülü hala devam etmektedir ve bu kapsamda 26 Ekim 2023 itibariyle 39,414 Suriyeli Türkiye'den AB'ye gönderilmiştir. Tablo 3'te görüldüğü üzere formül çerçevesinde Suriyeliler çoğunlukla Almanya, Fransa, Hollanda, İsveç ve Finlandiya'ya yerleştirilmiştir. Mutabakata dair bir diğer önemli husus ise Türkiye sınırına yakın Suriye topraklarında insanların güvenli alanlarda yaşamasına ilişkin çabalarda Türkiye ile birlikte çalışılacağına ifade edilmesidir. Bu, Türkiye'nin uzun zamandır Suriye'nin kuzeyinde oluşturmak istediği güvenli bölgeyi çağrıştırmaktadır.

Sıra No	Ülke Adı	Suriyeli Sayısı
1	Almanya	16.833
2	Avusturya	213
3	Belçika	1.795
4	Bulgaristan	85
5	Danimarka	31
6	Estonya	59
7	Finlandiya	2.844
8	Fransa	5.993
9	Hırvatistan	250
10	Hollanda	5.520
11	İspanya	1.213
12	İsveç	3.152

13	İtalya	399
14	Letonya	46
15	Litvanya	102
16	Lüksemburg	206
17	Malta	17
18	Portekiz	463
19	Romanya	159
20	Slovenya	34
Genel Toplam		39.414

Tablo 3: Birebir Formülü Kapsamında Türkiye’den Çıkış Yapan Suriyelilere İlişkin İstatistiki Bilgiler-26 Ekim 2023 itibarıyla (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, 2023)

Geri Kabul Anlaşması ve 18 Mart Mutabakatı ile AB tarafının isteklerine büyük ölçüde kavuştuğu görülmektedir. Örneğin 2016 yılının ilk üç ayında Türkiye üzerinden AB’ye (Yunan adalarına) gerçekleşen düzensiz göç 151,452 iken diğer dokuz ayda oldukça ciddi bir düşüşle 21,995 ile sınırlı kalmıştır (Kaya, 2022: 7-8). 2023’ün ilk sekiz ayında Yunan adalarına yaklaşık 18 bin yasadışı göçmen ulaşmıştır (Daily Sabah, 2023). Türkiye açısından bakıldığında ise Türkiye, Suriyelilerin ihtiyaçları için kullanılmak üzere AB’den toplamda 6 milyar avroluk yardım almıştır. Ancak Türk vatandaşları için vize serbestisi mümkün olmamıştır. Ayrıca Türkiye sınırında Suriyelilerin yaşayabileceği güvenli bölgenin oluşturulmasında AB tarafından Türkiye’ye verilmesi vadedilen destek verilmemiştir. Bunda, Türkiye’de vuku bulan 15 Temmuz 2016 tarihli darbe girişiminin ardından Türkiye-AB ilişkilerinin gerilmesi etkili olmuştur (Kaya, 2022: 7).

Sonuç

2010 yılında başlayan Arap Baharı, uluslararası politika bakımından çarpıcı sonuçlar doğurmuştur. Örneğin Mısır ve Libya ülkelerinde yönetim değişikliği yaşanırken Suriye’de iç savaş hâlâ devam etmektedir. Suriye İç Savaşının uluslararası politika bakımından en önemli sonuçlarından birisi, Suriyeli göçmenler olmuştur. Başka bir ifadeyle milyonlarca Suriyelinin ülkelerini terk ederek ikinci ülkelere sığınması, sığınılan ülkelerin devlet politikalarını etkilemiştir. Bu açıdan AB ve Türkiye, politikaları kayda değer ölçüde etkilenen aktörler olmuştur. Nitekim Türkiye, en fazla Suriyeliye ev sahipliği yapması ve AB ise bu insanların ulaşmak istedikleri hedef olması bakımlarından etkilenmişlerdir.

AB, göçü kontrol edilmesi gereken bir güvenlik sorunu olarak ele alırken Suriye İç Savaşının insani krizlere yol açması nedeniyle Türkiye ise, Suriyelilere karşı açık kapı politikası uygulamıştır. Türkiye’de geçici koruma statüsündeki Suriyelilerin sayısının her geçen gün artarak yaklaşık 3,5 milyona ulaşması ve bu insanların kayda değer kısmının AB bölgesine geçmek istemesi, düzensiz göçü güvenlikleştiren AB içinde acil ve etkili tedbirlerin alınması yönünde bir algı doğmuştur. Bu kapsamda düzensiz göç akınını önlemek amacıyla iki yönlü politika izlemiştir. İlk olarak AB’nin kendi çabalarıyla göçle mücadele ettiği, ikinci olarak ise Türkiye ile iş birliği yaptığı görülmüştür.

AB’nin düzensiz göçmen akışını önlemek adına uyguladığı politika ve eylemlerin yeterli olmadığı düşünülmüştür. Nitekim bu tek yönlü tedbirlere rağmen 2012 yılından itibaren AB sınırlarındaki Suriyeli göçmen baskısının arttığı tespit edilmiştir. Daha vahimi, özellikle 2015 yılında AB bölgesine yasadışı şekilde geçme girişimlerinde ciddi insan kayıplarının yaşanmasına tanıklık edilmiştir. Bu noktada aynı tarih aralıklarında Türkiye’deki Suriyelilerin sayısının dramatik şekilde arttığı ve AB’ye yasadışı göç için Türkiye’nin transit ülke olarak kullanıldığı anlaşılmıştır. Bu kapsamda AB ve Türkiye arasında düzensiz göçün önlenmesi çerçevesinde Geri Kabul Anlaşması ve 18 Mart Mutabakatı imzalanmıştır.

Taraflar arası iş birliği neticesinde AB’nin büyük oranda isteklerine ulaştığı söylenebilir. Öyle ki Ocak-Mart 2016 arasında Türkiye üzerinden AB’ye (Yunan adalarına) gerçekleşen düzensiz göç 151,452 iken 18 Mart Mutabakatının ardından alınan tedbirlerin etkisiyle diğer dokuz ayda oldukça ciddi bir düşüşle 21,995 ile sınırlı kalmıştır. Bunun yanı sıra Türkiye, kendisine vadedilen üç maddenin yalnızca birisini elde edebilmiştir. Türkiye AB’den geçici koruma statüsündeki Suriyeliler için kullanılmak adına 6 milyar avro almıştır. Ancak Türk vatandaşlarına vize serbestisi sağlanmadığı gibi, 15 Temmuz 2016 tarihli darbe girişiminin ardından gerilen ilişkilerin de etkisiyle Türkiye’nin Suriye’deki güvenli bölge çabaları veya terör örgütlerine karşı mücadelesinde AB’nin vadettiği iş birliğini sunmadığı görülmüştür.

Bu bulgular ışığında düzensiz göçün/göçmenlerin AB ve Türkiye’yi ortak bir politika uygulamaya ittiği sonucuna ulaşılabilir. Öte yandan kazanımlar itibariyle AB’nin bu iş birliğinden daha kârlı çıktığı ve Türkiye’nin ise beklentilerini büyük oranda alamadığı açıktır.

Zira Türkiye ile yapılan iş birliği sayesinde sınırlarındaki düzensiz göç baskısının azaldığı AB, Türkiye'nin de bu baskıdan kurtulması için Türkiye'ye gereken desteği vermemiştir. Başka bir ifadeyle Suriye'de güvenli bir bölgenin oluşturulmasında gereken destek Türkiye'ye sunulmamıştır. Bu nedenle yapılan anlaşmalar ve uygulamalar aktörler arasında karşılıklı kazanç temelinde bir iş birliğini değil, AB'nin Türkiye'yi bir tampon ülke pozisyonuna soktuğu bir tabloyu yansıtmaktadır. Bu şartlar altında Türkiye'nin bir durum değerlendirmesi yapması gerekmektedir. Bu kapsamda Türkiye, iki aktör arasındaki söz konusu anlaşmalarla tesis edilen ve AB lehine çalışan durumu sorgulamaya açmalıdır. Dahası anlaşmalardan çekilmek başta olmak üzere, Türkiye'nin düzensiz göçmenlerin hareketlerine engel olmamayı da gündemine alması gerekebilir.

Kaynakça

- Balcı, O. (2018). Modern Devlet Algısı ve Kutadgu Bilig'in Devlet Anlayışının Bir Kıyaslaması. Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- Balcı, O. (2023). "Tehdit Dengesi Teorisi Perspektifinden Yunanistan'ın Türkiye'ye Yönelik Tehdit Algısı: 2018-2020 Döneminde Doğu Akdeniz'de Türk-Yunan Rekabeti", *Uluslararası İlişkiler ve Politika Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 2, ss. 68-83.
- Ballı, A. (2019). Dünyayı Sarsan Aylan Bebeğin Ölümünün Dördüncü Yılı. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/dunyayi-sarsan-aylan-bebegin-olumunun-dorduncu-yili/1570828#>, [Erişim Tarihi: 20.01.2024].
- Barkın, E. (2014). "1951 Tarihli Mülteciliğin Önlenmesi Sözleşmesi," *Ankara Barosu Dergisi*.
- Bayraklı, E., & Keskin, K. (2015, November). Türkiye, Almanya ve AB üçgeninde mülteci krizi. SETA.
- Çelik, D. Ş. & Şemşit, S. (2020). Türkiye-Avrupa Birliği Geri Kabul Anlaşmasının Uygulanmasında Suriyelilerin Etkisi ve Rolü. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(Özel Sayı), 66-84.
- Çiçekli, B. (2009). *Uluslararası Göç Hukuku Göç Terimleri Sözlüğü*, No: 18, Cenevre: IOM Uluslararası Göç Örgütü
- Daily Sabah (2023). Greece to try to extend Türkiye-EU migrant deal: Minister, <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/greece-to-try-to-extend-turkiye-eu-migrant-deal-minister>, [Erişim Tarihi: 20.01.2024].
- Deniz, T. (2014). Uluslararası göç sorunu perspektifinde Türkiye. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 181(181), 175-204.
- Ekici, S., & Tuncel, G. (2015). Göç ve insan. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 9-22.

- Eunavfor Med, (2024). About Us. <https://www.operationsophia.eu/about-us/>, [Erişim Tarihi: 28.01.2024].
- European Council (2016). EU-Turkey statement, 18 March 2016. <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/03/18/eu-turkey-statement/>, [Erişim Tarihi: 20.01.2024].
- Eurostat (2023). Annual asylum statistics. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Asylum_statistics&oldid=558844#Main_countries_of_destinati on .E2.80.93 Germany.2C France.2C Spain and Austria, [Erişim Tarihi: 20.01.2024].
- Güvenç, B. (1996), “Göç Olgusu ve Türk Toplumu”, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi: Toplum ve Göç, Mersin: Sosyoloji Derneği Yayınları
- Karaca, H. A. (2020). Türkiye-Avrupa Birliği Geri Kabul Antlaşması Ve 18 Mart 2016 Tarihli Türkiye-Avrupa Birliği Zirve Bildirisi Uyarınca Düzensiz Göçle Mücadele Ve Bazı Sorunlu Alanlar. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 24(4), 155-194.
- Karakuş, A. (2021). OGSP’nin Gelişim Süreci: Bir Güvenlik Aktörü Olarak AB. *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*, (5), 557-582.
- Kaya, A. (2022). AB-Türkiye mülteci mutabakatı: Tampon ülke. *TÜSİAD Küresel Siyaset Forumu Makale Dizisi No-2*.
- Köse, O. (2017). Geçmişten Günümüze GÖÇ I. Canik Belediyesi Kültür Yayınları. Samsun.
- Mülteciler Derneği (2023). Türkiye’deki Suriyeli Sayısı Aralık 2023. <https://mülteciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/#:~:text=T%C3%BCrkiye%20de%20kay%C4%B1t%20alt%C4%B1na%20al%C4%B1nm%C4%B1%C5%9F,y%C4%B1%C4%B1n%20en%20d%C3%BC%C5%9F%C3%BCk%20seviyesine%20geriledi>, [Erişim Tarihi: 20.01.2024].
- Sirkeci, İ., & Cohen, J. H. (2015). Hareketlilik, göç, güvensizlik. *İdealKent*, 6(15), 8-21.
- Sina, A. (2017). Antikçağ’da Bir Göç Modeli: Klerukhia. İçinde (ed.) Köse, O. Geçmişten Günümüze GÖÇ I. Canik Belediyesi Kültür Yayınları. Samsun. 17-29.
- Statista (2023). Ranking of the largest Syrian refugee-hosting countries in 2022. <https://www.statista.com/statistics/740233/major-syrian-refugee-hosting-countries-worldwide/>, [Erişim Tarihi: 20.01.2024].
- T.C. Dış İşleri Bakanlığı (2024). Türkiye-AB Arasında 18 Mart’ta Varılan Mutabakata İlişkin Soru-Cevaplar. <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-ab-arasinda-18-mart-ta-varilan-mutabakata-iliskin-soru-cevaplar.tr.mfa#:~:text=18%20Mart%20mutabakat%C4%B1n%C4%B1n%20en%20%C3%B6nemli,e%201%E2%80%9D%20form%C3%BCI%C3%BC%20te%C5%9Fkil%20etmektedir>.
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı (2023). Geçici Koruma. <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>, [Erişim Tarihi: 20.01.2024].
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı (2024). Geçici Korumamız Altındaki Suriyeliler. <https://www.goc.gov.tr/gecici-korumamiz-altindaki-suriyeliler>, [Erişim Tarihi: 20.01.2024].

Türk Dil Kurumu (2024), “Göç Tanımı”,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5af9e723cf0ad3.26133540 [Erişim Tarihi: 19.01.2024].